

Hajótörés

Megy a gőzös, megy a gőzös – ezúttal azonban nem Kanizsára, hanem Kanizsáról jön. Este indul, hajnali félhomályban ér Kelenföldre, s onnan megy tovább a Délibe. A szőke fiú, aki egész éjjel a gyorsvonati kocsi kétszemélyes fapadján ült, nem tudni szorong-e, vagy boldog, mert mostantól „Pesten” – azaz Budán – tanulhat. Már tudja, hogy a Bérc utcai diákszállóban fog lakni, csak arra nem emlékszik, hol lehet a Bérc utca. Pedig kilencéves korában néhány hétig a Gellért-hegyen lakott nagynénjénél, de hogy akkor mit fedezett föl a környéken, azt rég elfelejtette. Illetve arra azért emlékszik, amikor egy légitámadás kellős közepén a Duna felőli oldalon fölmásztak a Sánc utcába, s onnan – ismeretlen kerteken átgázolva – a hegyen keresztül gyalogoltak a Plósz Lajos (ma Gombocz Zoltán) utcáig. Bármelyik kertbe bemehettek, hiszen légiriadó volt, azaz mindenkinek a pincében kellett lennie. Szerencsére a kihalt utcákon a szigorú tilalom miatt úgy bujkáltak, hogy senki sem szólt rájuk, még ha talán észre is vette a kisiút és a gyermeket váró fiatalasszonyt.

Amikor végre hajnalodott, s öt-hat óra vonatkozás után a fiúnak el kellett döntenie, hogy Kelenföldön vagy a Déliben szálljon-e le, az utóbbit választotta, nyilván nosztalgiából, kiskorára és a Szent János térre gondolva. Ámbár fogalma sem volt, milyen útvonalon jut a diákszállóba. Neki Kelenföld külváros volt. A Déli – persze a régi, aminek már 1954-re eltakarították a romjait, mégis hordozott valamit emlékeiből. A fogadóépület – ahogy erről később meggyőződött – ekkor még ideiglenes kényszermegoldás volt.

A vonat azonban megállt az Alagút bejárata előtt, s ahhoz elég soká nem indult tovább, hogy a fiú ismét szabályt szegjen, s leugorjon a kocsi hátsó peronjáról a jobb oldali vasútpartra. Az rémlett neki, hogy nagy bőröndjével, amelyben őszi ruháit cipelte, ott föl tud mászni a meredeken, de tizennyolc évesen alaposan lebecsülte ezt a feladatot. A nyári napszitta domboldal zöldjét vadon nőtt bokrok – köztük igen szúrósak – borították. Mire fölvergődött a Hegyalja útig, a csípős hajnali levegő ellenére megizzadt. Azt ugyan tudta, onnan

TAXNER-TÓTH ERNŐ (1935) Széchenyi-díjas irodalomtörténész, professzor emeritus. Kazinczy, Kölcsey, Vörösmarty, Eötvös életművének kutatója.

hogyan juthatna el a Plósz Lajos utcába, ahová majd csak vendégségbe megy. Most rá kellett találnia a Bérc utcába vezető útra. Azzal tisztában volt, hogy a Hegyalja útról a Dunától fölfelé kell mennie. Újabb meglepetésére azonban a Sánc utcán is meredek vezetett – talán – jó irányba, csak találgathatta, hogyan tovább? Senkit nem látott, akitől megkérdezhetne volna. Amikor végre rátalált a Bérc utcára (ami valóban a Gellért-hegy bérécn található), s az akkor diákszállóul szolgáló tekintélyes villa kapuja előtt kicsit magához tért, hosszan kellett csengetnie, míg beengedték. Amikor később a Tabán felől mászott föl ide, sokszor eszébe jutott a megérkezés csomagcipelő és hegymászó nehézsége. Mint oly gyakran, ezen a hajnalon is túlbecsülte saját erejét. Vajon később miért a Rácz fürdő mellől járt föl a diákszállóba, amikor a Műegyetem Vegyész kara a Gellért téren van? Talán, mert a még romos, hírneves hotel körbe volt kerítve, s egyáltalában nem bizonyult egyszerűnek a fölfelé vezető utat megtalálni. Mindez persze – ahogy később hallotta és tapasztalta – nem zavarta az életerőtől duzzadó fiatalságot, hogy egyetemi órák helyett (meg szünetekben) a „Gellért tanszékre” járjanak andalogni, szerencsés esetben egy más nemű diák kezét fogva. A Rácz fürdőtől jól látszottak a Hagenmacher-villa vörös tornyai, s ennek irányába kellett kanyargó parki utakon följutni a Vida-villába, ahol a diákszálló volt. Hatvan évvel később csupa átláthatatlan bonyodalom! Pedig akkor valahogy magától értetődő volt. De ki emlékezhet rá, miért történt így vagy úgy?

A Műegyetem menzája a hajdan – és később – a divatos Kis Rablóban volt, a legendás Hadik laktanya mellett. „Italt?” – volt a régről ott ragadt pincér – most főszoigáló – első kérdése, ahogy asztalhoz ültek. Mire átadták az ebédjegyeket, mert legtöbbször csak csapvízre futotta, alig titkolt kelletlenséggel egyszerre tette eléjük – az éhenkórász egyetemisták elé – a három fogást. Mit sem törődve azzal, hogy mire a levest bekanalazták, a köret vagy a főzelék kihűlt. Ahogy az öregember visszaemlékezik, a koszt nem volt rossz, sőt sokkal gyakrabban kaptak húst is, mint otthon. Amiben biztosak lehettek, pénteken mindig volt valami húsos étel, hiszen a katolikus egyház tiltotta aznap a fogasztását. Vajon mit ettek vasárnap? Akkor is volt menza? Az öregember nem emlékszik rá. Ebéd után is voltak órák vagy laborgyakorlatok, s a fiú is beült a többiek közé, csak éppen ki-kihagyott a figyelme, nem tudta követni a képleteket, nem értette sem a matekot, sem a fizikát.

A város, ahová nyolc évig hiába vágyott, egészen más volt, mint amire emlékezett, ahonnan '44-ben elmenekültek. Az Erzsébet híd még a Dunába lógott, de a többi „rég” hídon át lehetett már menni Budáról Pestre és vissza. Pestre azonban ritkán mentek. Pedig a Bérc utcában sok kedvezményes színház- és hangversenyjegyet árultak, s hamarosan kialakult egy kis társaság, akik együtt jártak akkor is színházba, hangversenyre és más vonzó helyekre, amikor már a második évben a Várban laktak. A romokból félig-meddig újjáépített volt Pénzügyminisztérium hatalmas szecessziós épületében, amelynek északi végében diákszállót alakítottak ki. Kollégiumnak nevezték ezt is, de a történelmi

hírű elődeiknél sokkal ridegebb körülmények között adott szállást magyar és külföldi diákoknak. Az öregember leginkább a sajátos szagot árasztó észak-koreaiakra és a sahot fanatikusan gyűlölő perzsákra emlékszik. A mesterségesen táplált gyűlölet – ami már az osztályharc pusztá elméletét is átította – hazánkban rengeteg embert megégetett, de azért az iráni diákok belső fűtöttségű mohamedán fanatizmusától messze elmaradt.

Az eleinte főleg vidéki fiúkból álló színházi csapathoz „pestiek” is csatlakoztak, köztük néhány lány is, akik korábban is rendszeresen jártak a szórakoztatóipar részének minősített színházba és operába. Ismerték a lehangoló választékot, keresték a számtalanszor elmarasztalt „polgári kultúra” színvonalasabb termékeit. Na és kiigazodtak a még erősen romos városban, s tudták, minek van kevésbé népnevelő szándéka, mi nem része az erőltetett szovjet „proletár romantika” mesterkéltnak. Sokat és rendszeresen jártak volna színházba? Ha az öregember megnézi a szegényes kínálatot, s abból tudja, mennyi rossz darabot játszottak, ahol a színészek hiába voltak nagyszerűek, kételkedik emlékezetében. Az azonban biztos, hogy a *Fáklyaláng* előadása megragadta a figyelmét, a *Hamlet* pedig fölkelte az érdeklődését Major Tamás iránt is. Látták a fiatal Tolnay Klárit, Darvas Ivánt, Bessenyei Ferencet és sok más nagy színészt: az öregember elsőként mégis Majorra gondol. Ő volt a Párt, a Teljhatalom, mint ha az egész színházi élet körülötte forgott volna... Hogyan? Jól is, mert néhány előadás emléke megőrződött; rosszul, de az emlékező azokat elfelejtette. Mindenesetre a főkolompos lányokat a színésznők szerelmi élete jobban érdekelte a Major-legendánál. A Nemzeti Színházban a szakmát jól ismerő Gellért Endre és Marton Endre alá játszottak. Arra a derék vegyészhallgatók bizonyára nem jöttek rá, hogyan működött ez a rendszer úgy, hogy kultúrára éhes pestiek többnyire megtöltötték a nézőtereket. De azért az is előfordult, hogy a néphadsereg kevésbé fogékony legénységét kellett kivezényelni, hogy legyen közönség is. No meg a még engedelmesebb – már mindenbe beletörődöttnek vélt – diákságot. Az évfolyamtársnő, aki a társaság lelke volt, nem tűnt ki sem külsejével, sem mással, de a vegyészet tudományában járatos volt. Illetve lett, mert nehézségek nélkül és többnyire jó eredményekkel teljesítette vizsgakötelezettségeit. Minden bizonnyal az is közrejátszott ebben – minden föltűnés nélkül –, hogy gyorsan kiválasztotta magának azt a fiút, akinek jóval később a felesége lett. Noha kis társaságuk nagyon igyekezett kirekeszteni minden politikai (és ideológiai) kérdést a közös színházba járással járó beszélgetésekből, e szándék már az Illyés-darab után megrendült. A téma fölkaparta a tanultak és otthon hallottak közti ellentmondást. Igazi énjük *Az ifjú gárda* operaházi előadásán robbant ki. A leírtak főszereplője Nagykanizsán is látott operaelőadást, vidékről jött társai azonban először ültek be a fényes Operaház harmadik emeleti (legolcsóbb) karzatára. Amikor a Ljuba szerepét éneklőnek azt az áriát kellett – hangsúlyozott pátosszal – megszólaltatnia, amelyik így kezdődik: „Elvtársak! Baj van! Megölték Szását!” A dög unalom alól fölszabadult fiatalságból kirobbant a harsány röhögés. Átjárta a páholyokat, megremegetett néhány zsöllyét,

s eljutott a zenészekig. Óriási szerencsére a karmester nézőtérnek háttal vezényelt, nem lehetett az arcát látni a botránynál, így nem kellett a kotta mögé bújni, mint a fúvósoknak. Mindezt persze a harmadik emeletről csak elképzelni lehetett, látni nem, de a hatás olyan felszabadító volt, amivel majd csak október 23-a után találkozunk ismét ötvenhatban. A hazugságok korának ifjúsága sok mindent kénytelen volt lenyelni, de ezt már némán nem bírta ki. Sajnos, a következő szovjet operát a fiú már nem röhögötte végig évfolyamtársaival, mert közben elsüllyedt a hajója. Az örvényből nehezen szabadult – sok szerencsével. Ezen töprengve az öregember azt a lányt látja maga előtt, akibe fiatalon nem szeretett bele, pedig rövid ismeretségük alatt is rengeteget köszönhet neki. Nem azért, mert valami megnevezhetetlen vonzerő sugárzott belőle, noha az is hozzátartozik, hanem mert mindent, amire emlékezni érdemes, ő talált ki. A közös színházba járást is. No, meg fergeteges házibulikát szervezett budai – szép és nagy – lakásukban. (Vagy azokat még zsúrnak hívták?) Zenegépre táncoltak, de néha a lány is játszott ezt-azt a zongorán, és énekelt hozzá. Minden új slágert tudott. Azt is, amit csak a bécsi rádióban hallhatott. És micsoda süteményeket sütött! Sokfelé elvitte őket Budán és Pesten. Otthon volt Mimi néni tánciskolájában, ahol a fiúnak arra kellett gondolnia, ilyen bizony nem volt Kanizsán, nem is tanult meg táncolni. Elvitte őket a Pilvaxba is, persze nem Petőfi miatt, ámbár erről is többet tudott a többi vegyésznel, hanem mert ott Zsolnay Hédi énekelt, és a zongorán Cziffra György játszott. A fiú meg – akármilyen szerencsétlennek érezte magát – már akkor sejtette, milyen nagy művészt hallgat, akinek ujjai úgy száguldoznak a billentyűkön, hogy nem lehet követni. Az a lány persze... Vajon milyen felesége lett Mikinek? Aki őt is meghívta az esküvőjükre. Neki azonban azt kellett válaszolnia – levélben, mert nem volt se telefonja, sem telefonálási lehetősége –, hogy nem mehet, mert éjszakás. És tényleg az volt, márpedig éjszaka a zsákok, amelyekkel a gépet föl kellett töltenie, kétszer olyan nehezek, mint nappal, s az embernek le-lecsukódik a szeme, de mindig új parancsot kap, nincs idő elszundítani. Most viszont itt a számítógép előtt... És talán már ki is találták, a fiú kibukott a műgyetemről. Süllyedő hajóként a semmibe. Vagy majdnem semmibe...

1954. május 30-án vasárnap délután utazott vissza Kanizsáról – ahol édesanyjánál „vendégeskedett” korábbi otthonában –, hogy másnap reggel Budapestén újból egyetemi előadásra menjen. A gőzmozdony ezen a távon háromszor vagy négyszer „itatott”, azaz föltöltötték vízzel a kazánjához tartozó tartályát. A fiú aludni igyekezett, s arra lett figyelmes, hogy már sokkal régebben állnak Siófokon, mint szoktak. Egyszer csak izgatott hangon ordító utasok lepték el a már jócskán megtelt szerelvény minden kocsiját. Ahogy ülőhelyet találtak (vagy kényelmesebben tudtak állni), az összemosódó beszédjük lassan letisztult, s kiderült, az újonnan érkezettek szemtanúi voltak – vagy a szemtanúktól közvetlenül hallották –, hogyan borult föl Fürednél a Pajtás nevű gőzhajó, hogy húzták mélybe a nehéz csizmájuk az orosz katonákat. Milyen kétségbeesetten igyekezett gyermekét víz fölé tartva egy fiatalasszony a part felé,

miként mentették az áldozatokat, mégis ötven, száz, több száz ember belefulladt a vízbe. (Valójában csak huszonhárom utast nyelt el a Balaton.) Kelenföldig erről beszéltek a döbrent és megrendült utasok. A fiú másnap hiába kereste a *Szabad Népb*ben, majd a *Magyar Nemzet*ben az erről szóló riportot, talán maga a hír megjelent, de csak egy évtizeddel később derült fény a történetek részleteire. Közben öregember emlékezete összemosta a Pajtás és a Beloiannisztörténetét, s e sorok leírásáig úgy tudta, az utóbbi süllyedt el. Valószínűleg az hozta létre ezt a tévhitet, hogy a hírhedt görög kommunista neve hajóként is kevesebb együttérzést váltott ki belőle, mint a pajtás szó, noha úttörő nem volt. (Ehhez korán született.) Jóval nagyobb sajtója volt annak, hogy a Beloianniszt jó tíz évvel később azért építették át, nehogy a Pajtás sorsára jusson. Az kelthette ezt a gyanút, hogy mindkettőt folyami hajónak szánták, mégis a Balatonon használták, ahol könnyen fölborulhattak, ahogy azon a májusi napon megtörtént, amikor a diákiú türelmetlenül várta az indulást Siófokon. (A megmenekültek fölvétele végett – és a zűrzavar miatt – ácsorgott a vonat az állomáson. Vajon miért Siófokra s nem a közeli Füredre ment a mentőhajók egy része?) A borulás látványa, az utasok küzdelme a Balaton – máskor kellemes – vízének sodrában, borzalmas lehetett, amit a mesélők tovább színezték, és hozzáképzelték olyasmit is, ami nem is történt meg. Sokat olvasó hősünk felfedezői és utazói a hajóban célba juttató járművet láttak, amit legfőbb világrendítő tengeri viharok, háborús összecsapások vagy más rendkívüli események veszélyeztethetnek. S íme: a békés, napsütötte Balatonon elnyelt a víz egy a kirándulókkal teli hajót! Egyszerű – mondja fél évszázaddal korábban Virginia Woolf családregényének szereplője -: Indiába menni, elég hozzá megvenni a hajójegyet. És célba ért. A Pajtás nem találkozott jéghegygel, mint a Titanic, mégis elsüllyedt.

Az első évben – ki tudja, hogyan – majdnem minden vizsgáját sikerrel letette. Csak egy utóvizsgát halasztott észre, amin aztán megbukott. A folytatáshoz dékáni, majd rektori engedély kellett. A dékánnál nem én jelentkeztem, ő hívott, amikor az írott engedélykérelmet elé terjesztették. Már nem emlékszem, hogy apámmal barátságban vagy csak szakmai ismeretségben voltak. Most a lelkemre beszélt, ami a makacsságomat erősítette. Nem! Ebből elegendő volt. Nem tudom, mit fogok csinálni, de többé nem ugrok neki annak a tárgynak, amiből egy szót sem értettem. Évfolyamtársai, Miki és a menyasszonya hiába magyarázták.

A szállói szobatársai közül kiemelkedett egy somogyi parasztfiú – magas, jóképű, nők bálványa –, aki lefekvés után Heideggerről tartott előadást, amiből ő semmit sem értett. Nem is érdekelt. Valószínűleg a szoba többi lakóját se. Talán nem is Heideggerről, hanem Heisenbergéről beszélhetett. Amíg az előadó – a fedés mélyére süllyedő kanyarok és labirintusok után – el nem jutott a „tapasztalt nőekkel” kapcsolatos élményeihez. Erre már mindenki a fülét hegyezte, akár voltak már kalandjai kevésbé tapasztalt nőekkel, akár csak álmodoztak (sokan) valakiről, aki ugyan aligha volt tapasztalt, de legalább csókolózásig eljutottak.

Ez már másodéves korában történt, amikor a Várban laktak. A fiú az egyik felső ágyat választotta, mert ott több a levegő, és a takaró alatt regényt is olvashatott. (A Bérc utcában talán nem is voltak emeletes ágyak.) Itt a háború előtti Pénzügyminisztérium épületében – a Hess András téren – kialakított hálótermek mellett a tanuláshoz külön szoba állt az ott lakók rendelkezésére. Itt minden nagy volt, a többnyire foglalt WC és a zuhanyzó kivételével. Szerencsére a mi fiunk az uszodában hosszan zuhanyozhatott, ott hallhatta a legzaftosabb történeteket, és a legérdekesebb olvasmányismertetéseket, politikai pletykákat és színészsikereket. No meg ott vitatták meg – különböző szurkolói elfogultsággal – a foci- és vízilabdameccsek eseményeit. (Ötvenhat után a zuhany alatt vitáztak Buci Gyurival, a hírheht Marosán Györggyel, aki ugyanolyan meztelenül állt a forró víz alatt, mint ők. Nem kísérte testőr – és aki az úszók szerint senkit nem vitetett el.) Évfolyamtársait kerülte a fiú, esténként edzésre járt: ide menekült – a tanulás elől.

Az öregember csöngetésre ébredt zaklatott álmából. Fölkelt, hogy megnézzze, ki lehet éjjel háromkor, de nem volt ott senki. Ezt is álmodta. Amikor újra lehunyta a szemét, a képernyőt betöltő íráskép jelent meg előtte, amelynek egyes sorait rövid fehér betűhiányok szakították meg. Bizonyára délelőtt ezen a szövegen dolgozott, amikor eszébe jutott végiggondolni, hogyan fejlesztette a népköztársaság honvédségét. Minden hímnemű egyetemi hallgatóval együtt – nyáron – egy-egy hónapra behívták katonának. (A többiek két nyáron át „táboroztak”.) A Béketábor védelmére képezték ki őket. Legalábbis ezt mondták, s ebből meg is tanulták, alakzatban hogyan kell végrehajtani a „menetközben hátraarc” parancsot. A nyolcvanas évek végén fia építőmérnöki előfelvételi (egyéves szolgálatra változtatták a két hónapot) évfolyamát ilyesmivel már alig gyötörték, az eskü letétele után azonnal egy építkezésre vezényelték őket, hogy segéd munkásként részt vegyenek a szocializmus építésében. Ami annyiban eredményes volt, hogy a tiszti lakóházak valóban fölépültek, s harminc év után sem omlottak össze.

Éjszaka vitték a fiú egységét – még civilben – Debrecenbe. A Nagyállomásról – hajnalban – először elgyalogoltak egy laktanyáig, ahol egyenruhát kaptak. Mielőtt azonban fölhúzhatták volna, le kellett zuhanyozniuk, aztán reggelit kaptak. Azaz rántott levest – alig használt – most kiosztott csajkájukban, ahogy ezután egy hónapig mindig ezt reggeliztek. Talán arra akarta őket a néphadsereg rávezetni, mire számítsanak az imperialistákkal harcoló fronton. A párt ötvennégy nyarára megtisztította a sereget a horthysta tisztektől, helyükre „népi káderek” kerültek, olyanok, akik – elégtelen felvételijükkel – egyetemre „jó” származásuk ellenére sem jutottak be. Megmaradtak viszont a „jutasi őrmesterek” és az általuk képviselt szellem. A fiúnak nagy volt a csizma, amit kapott, de nem cserélték ki, hiába kérte: mire kigyalogoltak Pallag-pusztára, a városiaknak – akiknek többsége addig soha nem tekert kapcát a zokni helyére – a lábfeje tele volt víz- és vérhólyagokkal. Rögtön beteget jelentettek volna, de az őrmesterek csak legyintettek: meg kell szokni a fájdalmak leküzdését.

Voltaképpen ez volt az első menetgyakorlatuk, noha még az ütemre lépés se nagyon ment nekik.

Kiosztották az ágyneműt, és elhangzott a parancs: az „ágyakat rendbe rakni!” Nem bíztak ügyességükben, a nyolc-tíz személyes sátrakat előre felállították nekik. A priccseken szalmazsák várta őket. Azon kellett tükörsimára kihúzni a lepedőt, szabályos rendbe tenni a pokrócot. Ám a „katonás rend” talán senkinek sem sikerült. „Újra!” – hányták szét az ágyakat a raj- és szakaszparancsnoknak kijelölt „öreg katonák”, aki már két éve szolgáltak. Addig gyakorolták a beágyazást, amíg elfogadhatóvá nem sikeredett. Egyetlen ránc nem lehetett a lepedőn. És a takarón sem. Még aznap megkezdődött a sorakozók gyakorlása is. Voltaképpen reggel hattól este tízig ezzel telt el az egy hónap. No meg végtelen éjszakai menetgyakorlatokkal, amikor föltört lábaikkal összeesésig cipelték a teljes felszerelést a gyalogsági ásótól a gázálarcig és a „48 mintájú” (szovjet) hosszúpuskákig. Csak lőszert nem kaptak. A lögyakorlathoz sem. Élessel soha nem lőttek, csak durrogtattak, s szuronyos puskákkal rohamozták a szalmazsák ellenségét. Mindez, gondolja az öregember, tökéletesen értelmetlen és fölösleges volt. Két év múlva azonban beigazolódtott, hogy mégsem volt az. A forradalmi megmozdulásokban részt vevő egyetemisták jól hasznosították a „honvédelmi” órákon és a táborokban tanultakat.

Egyetemi előadójuk volt a tábor politikai tisztje. Helyettes századparancsnokként ő adta a parancsokat. Fölöttesét csak szemlék előkészületeinél látták, lényegében csak annyit tudtak róla, hogy főhadnagyi rangban szolgál. A „politiszt” biztosan nem volt soha ludovikás. Az idegen szavakkal vívott kilátástalan küzdelméről vált híressé. Az egyetemi tanteremben a fűtőtesthez támaszkodva dühösen fölkiáltott: „de meleg ez a gladiátor!” Pallagon a legnagyobb gondja az volt, hogyan kell kiejteni – az imperialisták által bombázott – Guatemala City-t. Mi a helyes? Kitty? Vagy Kityi? A táborozás után (csak egyszer voltam a katonája) legközelebb ötvenhat november közepén a Nagykörúton köszönt rám. Lelkesen, barátságosan beszélt a „mi forradalmunkról”. A harcok már lecsillapodtak, de Kitty vagy Kityi nem jelentkezett a tisztí különítményekbe, nem lett pufajkás. Vajon mi történt vele?

A katonaságnak köszönhetem életem legkülönösebb úszóversenyét. Százon versenyeztünk. Abban a tizenkettes csapatban indítottak, amelyben minden vitán felül első lettem. Volt még egy tucat futam, gépészek, jogászok, bölcsészek is indultak, s mindegyiknek volt első helyezettje. Itt eszébe jutott a parancsnoknak sok más uszodán kívüli feladat, s befejezettnek nyilvánította a versenyt azzal, hogy a sorrendet az időeredmények alapján állapítsák meg. Győztesnek az elbeszélőt hirdettette ki. Ami vihart kavart. Egy irodalom szakos fiú, aki ötvenhat után Írországban jelentős magyar íróvá lett, előtte pedig nálam jobb úszóeredményeket ért el, fölháborodottan tiltakozott. Lehetetlen, hogy ez az uszodában ismeretlen fickó jobb eredményt ért volna el, mint ő. Az öregember nem tudja, mivel rendítette meg az uszodai gyakorlatot vezető századost. Talán azzal, hogy ő volt a bölcsészek egységének a parancsnoka. Megváltoztatta az

eredeti döntést, lehordta az időmérő tiszteket és tiszthelyetteseket, majd igazságot hirdetett: egyikünk sem győzött. Fogjanak kezét, s felezzék el a győztesnek járó krémest. További úszkálásra nincs idő! És vezényelt: „Indulás! Lépés! Nóta in-dul!” És belevágott: „Ott voltunk boldogok, / Ahol az Öreg Tisza lasacsakán ballagott, / Szívtuk az öreg hárs illatát, / Egymás karjai közt tovább.” Ne zavarjon senkit, hogy a Tisza partjától messze voltunk. *Boldog, én, aki már győztesnek éreztem magam, aligha lehettem. Ölelő karokról meg legföljebb álmodoztunk, a strand aznap zárva volt a néphadsereg – erőfelmérő – kiképzési gyakorlata miatt. Igaz, nem maradhattunk a zárás szokásos időpontjáig, de mire kora délután elmentünk, nem jött már senki strandolni.*

Az önmagát Nagykanizsán száműzöttnek érző fiatalember – bukással végződő – egyetemi tanulmányainak két nem várt hozadéka volt: a kis társaság, amely hozzászoktatta a színházi élmények élvezetéhez, és segített fölfedezni az ötvenes évek Budapestjét, ami majd mindenben más volt, mint amit a Szent János tér és a Monda utca halványuló emlékei tudatában kirajzoltak. És két pótapa belépése az életében. Szorongva jelentkezett be Rudi bácsinál, a „rausch” altatás szörnyű élménye súlyosan ránehezedett édesanyja kérésének teljesítési szándékára, aki talán valami receptért küldte apja fül-orr-gégész barátjához. Igen, kislányként ült egy orvos nagy, forgatható vizsgálószékben, az asszisztensnő gézmaszkot borított orrára és szájára, arra étert spriccelt, ő pedig zuhant a rémisztő mélységbe, amiről nem tudta, mi az. Aztán a semmi következett, majd újabb fojtogató szorongás, a félelem még fokozódott, míg Rudi bácsi be nem fejezte a műtétet, és azt nem mondta, állj föl, igyál egy korty vizet. Nem volt tudatában, de a nemlét szakadékába zuhant, s ébredéskor élte át a torkát szorító, gyomrát összerántó halálfélelmet. Egy Krisztina körüti lakóházban levő magánrendelő bizonytalan látványának emlékképével lépett be egy másik házba, az emlékeiben élőnél jóval kisebb (ugyancsak Krisztina körüti) lakás művészi ízléssel berendezett szalonjába. Az az épület, ami haloványan rémlett neki, az ostrom alatt nagyrészt elpusztult, s mire Rudi bácsiék (és a háziúr) lakhatóvá tették, jöttek az államosítások, a lakás tanácsi tulajdonba került, s rendszeressé vált a társbérlők betelepítése. Apám barátjának és feleségének (gyerekük nem volt) sikerült a közelben egy kétszobást találnia, ahová bezsúfolták a megmaradt bútorok és műtárgyak legértékesebb részét. A falakon – a fiúnak rögtön szemébe ötlöttek – a festmények. Köztük Gulácsy, Mednyánszky, Vaszary képei. (Vajon hová kerültek?) A vizsgálószék helyett napfényes tengerpartot és elegáns asszonyokat ábrázoló festmény nézett rá. Egy békebeli, de újonnan áthúzott bútorokkal berendezett szoba fogadta. Az erkélyajtó előtt várt rá három személyre – porcelánnal és ezüsttel – megterített kis étkezőasztal. Ott tartották vacsorára, s hívták, jöjjön máskor is. Rudi bácsi és felesége, Anna néni színházról, zenéről és – soha nem hallott – könyvekről beszélgettek. Igyekeztek őt is bevonni a társalgásba, közben fölmérték érdeklődése határait. Szó volt több festőről, írókról, zenészekről, színészekről, akiket személyesen ismertek, és

énekesekről, akik közül néhányan Rudi bácsi páciensei voltak. Az ötvenes évek hírhedt szelleméből ide semmi nem szívároghatott be. Az orvosok nélkülözhetetlenek voltak, másokhoz képest meg is becsülték őket. De a „lakásügy” azt is világossá tette, hogyan szivattyúzta ki a párt magánemberek életének anyagi eredményeit, azt a tőkét, ami az Európai Unió nyugati tagországainak óriási életminőségi fölényt biztosít. És egyúttal – kis részletekben – magában foglalja azt a tőketartalékot, amiből technológiai fölényük folyamatos megújítása táplálkozik. A magyar polgárság anyagi és szellemi tartalékait a háború és a kommunista hatalmi gyakorlat kiszivattyúzta, miközben egy új uralkodó réteget hozott létre, amely magáévá tette és eltékozolta azt. Anna néni Nyugaton élő rokonai mindig küldtek valamit, nemcsak angol teát, de újságokat, képeslapokat és (német, francia vagy angol nyelvű) könyveket is. A fiú már ettől csodálattal tekintett rájuk. Egy ismeretlen világot nyitottak meg előtte. (Csak bele kellett tanulnia.)

Megszólalt a telefon, Bilicsi Tivadar kérte, Rudi bácsi nézze meg az egyik lányát. Mivel kíváncsi kölyökként hallgatózott, megtudta, érdemes a Vígszínházba járni, és megismert egy addig soha nem hallott nevet, Németh Lászlóét, aki osztálytársa volt a színésznek a Medve utcai elemiben. Majd operettet hallgattak, s ennek ellensúlyozására Veress Sándor zenéjét, akivel Rudi bácsi szintén régi barátként levelezett. A fiú mintha visszacseppent volna a Monda utca világába, nagyon jól érezte magát, s nem kellett több anyai kérdés, hogy megismételje a látogatást. Sajnos Rudi bácsi nem sokkal a forradalom után – korán – meghalt. Olyan ember volt, aki, ha belépett egy szobába, rendelőbe vagy bárhová, akkor minden megváltozott, amit ott kimondtak és éreztek, akár barátaik voltak, akár betegek, akár csak ismerősök; személyiségének kisugárzása ellenállhatatlanul hatott mindenkire. Mielőtt itt hagyta e földi világot, Anna nénivel még eljutottak Franciaországba, hogy a Pireneusokban megnézzék a mandula-fák virágzását. De talán azért is, hogy Rudi bácsi halála után Anna néni egy dél-német kolostorba vonulhasson vissza. Az öregember fiatalkori énjére gondol, hogy talán ez volt első kapaszkodója a hajótörés utáni örvényben. És újabb szerencséjére ezután sem maradt apahelyettes nélkül.

Az öregember tudja már, hogy a germán eredetű Edwin név birtokost (vagyon), de barátot is jelent. Édesanyja az első jelentéssel azonosította apja másik (és régebbi) barátját, Edwin bácsit, aki őt mindig fölényeskedve kezelte. Ezért, amikor a fiú Rudi bácsinál találkozott vele – Galsworthy lelkes olvasójaként – először ő is a „vagyon urát” látta benne, hiszen első (újabb kori) látásakor vele is lekezelően bánt. Mindketten szász származásúnak vallották magukat, pedig már a magyar fővárosban születtek és nőttek föl. Egyikük kevesebb, a másikuk több külföldi tanulmánnyal s azzal a különbséggel, hogy Rudi bácsi polgár családja a Szepességből, Edwin bácsié Erdély szász szögletéből származott. Rudi bácsi magyarnak vallotta magát, és büszke volt modern gondolkodására. Edwin bácsi németnek és konzervatívnak. A marxista világszemlélet persze mindkettőjüktől ugyanolyan távol állt. S mindkettőjüknek bőven volt okuk, hogy

semmi rokonszenvet ne érezzenek a tanácsköztársaság, majd Rákosiék iránt, akikhez az utóbbi – mivel tovább élt birodalmában – Kádárt, illetve Kádárékat is hozzácsatolta. Felmenői Habsburg-hú császári főtisztviselők voltak, édesapját a Belügyminisztérium hozatta magas rangban Budapestre – illetve Budára, mert ez volt hármuk (és még néhányak) barátságának kiindulási pontja. Edwin bácsi osztrák és német egyetemeken szerzett közgazdasági diplomát, majd doktorátust. A körülmények részleteit nem ismerem, de – anyám szerint – már a háború előtt gazdag volt. Vállalkozását az ostrom után is megpróbálta folytatni, teljes kudarccal, ami arra kényszerítette, hogy közgazdasági doktorátussal a Kender-Jutában legyen eleinte géptisztogató, aztán műszaki rajzoló.

Edwin bácsi valószínűleg egészen más ízlésű otthona még teljesebben megsemmisült, mint Rudi bácsi lakása. Jóformán semmi nem maradt – részben örökölt – műkincseiből, s új lakásának egész szobájában (egy félszoba volt a háló) alig néhány darab volt a romok alól kiásott, a többit újonnan vásárolta vagy csináltatta. Felesége – Margó néni – az ezüstöt és porcelánt pótolta, azaz a vagyon töredékéből aránylag jól felszerelték kis lakásukat. Edwin bácsi lelki alkata és beállítottsága egészen más volt, mint Rudi bácsié – vagy a fiú apjáé. Az öregember ifjúkori énjét először elképesztő történelmi tudásával nyugözte le. Róma alapításától – a harmincéves háború bonyodalmaiktól – Hitlerig részletesen levezette a mélyen tisztelt Habsburgok téves döntéseit, amelyek megakadályozták egy Bécs központú német birodalom kialakulását, s végső soron ezzel nyitottak – szerinte – lehetőséget az ausztriai születésű szobafestőnek, hogy örült és világméretűn veszedelmes fölfordulásba sodorja – Sztálin aktív közreműködésével – a világot, amelyben minden fontos érték elpusztult, nemcsak az ő tulajdonából. A vagyont is fájlalta, de még inkább az eszményeinek megfelelő rendet. Történelemszemlélete mélyen konzervatív, értékőrző és igazságkereső volt. Az igazságot azonban alighanem csak Isten ismeri, az ember – helyzetéből (és műveltségéből) adódóan – látja hol így, hol úgy. Az idő úgyis mindent mozgásban tart, az ember csak fölgyorsíthatja (vagy lassíthatja) talán, de mindkét lehetőségéből pusztító erőszak következik. A hajótörés következményeivel küszködő fiú sok részletet fölfogott ebből a gondolatsorból, de teljesen megérteni nem tudta. Arra azonban rádöbbsent, hogy az Edwin szó másik jelentésével találkozott, (apai) barátira lelt. Ahogy Vörösmarty Tudósa, úgy a gyermektelen férfi is arra vágyott, hogy érdeklődéssel meghallgassák az ő szerteágazó tudásának különböző részleteit. A legfontosabb, amit az álmodozóba beültetni igyekezett, a racionalista világszemlélet volt. Rudi bácsi színházba, hangversenyre, kiállításokra küldte, Edwin bácsi inkább olvastatta, jóval rendezettebben, mint korában. És beleoltotta a soha meg nem elégedés babitsi eszményét, ami elsődlegesen nem külső tényezőkkel, hanem az önmagával szembeni igényességet jelenti. Noha mire Edwin bácsi érzelmileg oda jutott, hogy bele is akarjon szólni sorsa alakításába, a fiú maga is rájött, ha ki akar vergődni az örvényből, egyetemet kell végeznie. Ez az elhatározás azonban nem biztos, hogy Edwin bácsi nélkül megvalósult volna.

Nyolc év suhant el mellette, mint egy száguldó motorcsónak az örvényben kapálódzó mellett. Többnyire persze közönséges gyalogos volt, aki mellett gépkocsik suhantak el, néha talán hintók is, amelyek esős időben „beverték sárral”. Csakhogy Arany minden elégedetlenkedése ellenére sikeres költőként könnyű szívvel letörölte annak a mocskát, a bukott vegyészhallgatóra viszont rászáradt a sár, és a nagy ötvenhatos élmény után elkezdte lefelé húzni. Hiába mondogatta, hogy ő sem törődik vele, csípte a bőrét – és a lelkét. Ekkor megszólalt benne az ellentmondás nyugtalan szelleme. Angol órákkal kísérletezett, föl járt a Várba Csánk Béla bácsi Tóth Árpád sétányon levő lakására. Olyanokkal, akikből később nemzetközi hírű akadémikus lett, vagy országos ismertségű zenekritikus. Béla bécsi magas rangú tisztviselő volt a „régii” Belügyminisztériumban, s 1945-ben azért igazolták, mert a németek bevonulása után nem járt be dolgozni. Azaz nem szolgálta a Sztójay-kormányt, még kevésbé Széllásit. Néhány év múlva azonban – nyugdíj-jogosultságának elvételeivel – „B”-listára tették. Mivel valamiből meg kellett élnie, nyelvórákat adott. Noha szomszédjában az angol követ lakott, tanítványai csak vele tudhattak a tanult nyelven beszélni, s ez bizony nehézségeket okozott később, amikor született angolokkal is kapcsolatba kerültek.

Még ötvenhatban, amikor a tűzharc miatt nem jutott a Rádió székházához, – más irányból – megragadta a figyelmét a Nemzeti Múzeum klasszicista épülete, amiben még nem járt, hiszen a középiskolát nem Pesten végezte, tanárai nem hívták föl rá máshol a figyelmét, csak Petőfi márciusi 15-ei szerepe kapcsán említették. Ahogy lehetővé vált ötvenhét elején, fölment a híres lépcsőn, s kiderült, a Múzeum mellett (korábban közös név alatt) található a Nemzeti Könyvtár is. Ahogy kiváltotta az OSZK olvasójegyet, rendszeres látogató lett. Különös gyakorisággal a második évtől kezdődően, amikor egy csinos lány az előző olvasójegye alapján töltötte ki az újat, s – nem tudhatja, véletlenül vagy jóindulatból – könyvtárosnak olvasta raktáros foglalkozását. Ettől kezdve a tudományos olvasót és a külön gyűjteményeket is használhatta, s majd minden szabadidejét az OSZK-ban töltötte. Ott fedezte el a 16. századi postillákat s Telegdi Miklós munkásságát. Úgy döntött, ebben a korszakban érvényesült legkevésbé a kötelező marxizmus, ezzel foglalkozik majd, ha eljön az ideje.

Ide kénytelen vagyok egy rövidke életrajzi kiegészítést illeszteni. Hogy a nyolc év mégsem egészen nyomtalanul ment el mellettem, azt a pártnak köszönhetem. Állama ugyanis könyörtelenül érvényesítette azt a kényszert, hogy mindenkinek dolgoznia és laknia kell valahol. Egyebek között ennek az ellenőrzésére vezették be a személyi igazolványt, s a rendőrség igazoltatott minden „gyanús” elemet: elkérte a személyi igazolványát, s ellenőrizte, hol dolgozik, hol lakik. Törvénybe rögzítetten büntette a munkakerülést; a munkahelyek meg alkalmazási előfeltételnek tekintették annak igazolását, hol lakik. Ráadásul a hiánytársadalom nem is rendelkezett annyi fölösleggel, hogy „ingyenebédéket” tudott volna biztosítani. Márpedig enni akkor is kellett. Ahogy egyetemi ösztöndíjamat elfogyott, egy volt évfolyamtársnőm tanácsára munkát kerestem a Chinoi Gyógyszergyárban.

Ott éppen nem volt fölvetel, pedig a legnehezebb (fizikai) munkára nem mindég találtak – a gyárak, a bányák és a mezőgazdaság – jelentkezőt. Viszont az újpesti üzem területén működő Gyógyszeripari Kutató fölvetett segédlaboránsnak havi 550 forint fizetésért. Ezt a határt évekig nem tudtam átlépni, noha az itteni munkaviszonyom három hónap múlva megszűnt. Ugyanis a kutatásvezető professzort meghívták egy konferenciára Svájcba, s ott felejtette magát. Hogy ezzel megszabadult megunt feleségétől, vagy a távolból örök szerelemmel gondolt rá, azt nem tudhatjuk, mindenesetre az asszony nem kapott útlevelet, ami persze önző éneket kevésbé foglalkoztatta, mint az, hogy csak a Budapesti Vegyiműveknél találtam nehéz megpróbáltatást hozó munkát. Innen a Budapesti Csokoládégyárba mentem idénymunkásnak, ahol jó sok édességet ehettem, amíg a karácsonyi ünnepekkel véget nem ért a munkaviszonyom. Onnan kerültem 1956. január 13-án a KISTEXT-be, amiről ötvenhat ürügyén már írtam. Attól a gondtól azonban nem szabadultam meg, hogy – nagyságrendelig azonos jövedelmemből – albérletet kellett fizetnem, ami többnyire csak egy fekhelyet jelentett. Ezeket az éber államvédelem gondosan számba vette és ellenőrizte, az erről szóló jelentés megtalálható az Állambiztonsági Levéltárban. Ismeretlen okból egy hiányzik a címek közül, mert időközben – aránylag rövid időre – kitiltottak Budapestről, s akkor Vecsésen laktam, amit az nehezített, hogy nem volt a tömegközlekedéshez bérletvásárlási jogom, pénzből pedig csak odáig futotta, hogy a kék busszal kimentem Lőrinc határáig, s onnan elgyalogoltam a szállásomra. Még kalandosabb volt a törvénysértő reggeli visszautam (lógtam a vonaton), de ebből annyi bőven elég, hogy fiatal voltam hozzá. Noha azért elég érzékenyen érintett ahhoz, hogy itt egyes szám első személyben szóljak róla.

Az örvény mégsem nyelte el. Óriási erőfeszítéssel – és családi segítségével – nagyot lökött magán, feje a felszínre ért, levegőt vett, s máris könnyebben úszott a part felé. Vett egy öröklakást. Hogy legyen hol élnie, tanulnia, dolgoznia. Arról, hogy a Népköztársaságban máshoz, mint egy szűk albérleti szobához juthasson, a legkisebb reménye sem lehetett. A hatvanas évek elején – nem az állam, de az állami tulajdonban levő OTP építtetett „foghíjtelkeken” meglehetősen drága, egy- és kétszobás öröklakásokat. Az árát készpénzben legföljebb néhány pártkedvenc vagy átlag fölöttien ügyes „maszek zöldséges” csencselő tudta kifizetni. Hogy az elkészülő lakások mégis eladhatók legyenek, hosszú távú és kedvező törlesztésű hiteleket kellett hozzá kínálni. Annak a kedvéért, akit ez a gond nem érintett, valami fogalma lehessen a nehézségekről, vegyünk szemügyre néhány tényezőt. A fiú – vagy már fiatalember – édesanyjának sikerült értékesítenie kanizsai lakásukat, amiért körülbelül egy tizedét kapták annak, amibe a jóval kisebb OTP lakás került. Ez sem ment ilyen egyszerűen. A még csak papíron létező tervek alapján kellett a vevőnek arról alkudnia, mennyit tud a megszabott vételárból készpénzben kifizetni. Noha ehhez semmiféle fogódzó nem volt: hivatalosan azt mondták, minél nagyobb az ajánlat összege, annál nagyobb az esély rá, hogy megkapja. A szabadon szállongó hírek arra utaltak, hogy a Kanizsán kapott összeg ehhez egyáltalán nem elegendő. Ki kellett a fiú megtakarításából egészítenie ahhoz, hogy a lipótvárosi Széchenyi

utcában a legkevesébé kelendőnek vélt (két szoba hallos) lakásra siker esélyével pályázhasson. Ez azt jelentette, hogy a pazar kilátású dunai oldalról le kellett mondania, ami aztán azzal az előnyös tulajdonsággal járt, hogy az ő lakását nem fújták kifúthetetlené a dunai szelek. Vagyis jól alkudott, megkapta azt, amit választott. Ehhez harminc évre akkora hitelt kellett fölvennie, aminek havi törlesztése több volt a jövedelme felénél, úgyhogy kezes is kellett hozzá találnia. A nagyobb baj az volt, hogy az öröklakás karbantartási költségei is a tulajdonost terhelik, így lakás eleinte a törlesztéssel, közös költséggel és a többi számlával együtt többbe került a havi fizetésénél. Aztán segített az infláció, valamint eleinte édesanyja és Klári húga, majd a későbbi feleségének a hozzájárulása. No meg, hogy szerencsésen sok különmunkát kapott. Végül az utolsó néhány év törlesztése már semmi gondot nem okozott, de ez csak 1990 után következett be.

Mire az ELTE Bölcsészkarának esti tagozatára fölvettek, Edwin bácsi és Margó néni úgy döntöttek, hogy rendezett viszonyok között áttelepülnek Münchenbe. Amíg a fiú megszerezte magyar-történelem szakos diplomáját, és sok botladozással elindult az irodalmár lét rögzös útján, Edwin bácsinak Nyugatra érvényes útlevelet kellett kapnia, aminek ki nem mondott feltétele volt, hogy felesége nélkül utazik valamelyik rokonához, öt dollárral a zsebében. Nem emlékszem, hová, mert a lényeg az volt, hogy elrepüljön Nyugat-Berlinbe, ahová csak így mehetett. (Öt dollár nem volt elég a repülőjegyhez.) Ugyanis a Szövetségi Köztársaság ott működtette (mert ott voltak az eredeti iratok) azt a kormányhivatalt, ahol megfelelő okmányok alapján – származási alapon – megkaphatta a német állampolgárságot, a vagyoni kárptólást és a megélhetést biztosító nyugdíjat. Egyedül – és voltaképpen ruhátlanul – ott is maradhatott volna, de útlevelének határideje miatt (meg anyagi okokból) haza kellett jönnie, hogy a magyarországi hatóságok is megadják a kitelepedési engedélyt neki és a feleségének. Ennek is feltételei voltak. Mindkettőjüknek le kellett mondaniuk magyar nyugdíjjogosultságukról, „önként” följárnlhatták a Tanácsnak – a berendezés egy részével – lakásukat, s meghatározták nekik annak a kereteit, mennyi és milyen ingóságokat vihetnek magukkal. A német kártérítésből Münchenben vettek kétszobás lakást, a német nyugdíj kényelmes megélhetést biztosított. Vesztesnek a fiú érezhette volna magát, ha nincsenek megjelent írásai, nem tanít egy iskolában, s ha a bármikor hívható atyai barát helyett nem lesz ő maga apává, amiről majd még szólnia kell.

Az uszoda már jóval ez előtt a „szocialista Magyarország” különleges közegébe vezette be. Kiskorától úszóedzéseken nőtt fel Nagykanizsán, majd otthonra talált a margitszigeti Sportban és a budai Csasziban (Császár uszoda), amelyek törzsközönsége összehangolt társaságot alkotott. Köztük talált cimborákat, barátokat és szerelmeket, illetve inkább csak lányokat, akik neki tetszettek, de ezt ők nem vették tudomásul. A két uszoda – némileg különböző – közösségében azonos normarendszerhez igazodtak a „beleszületettek” és a (főleg) felsőfokú

tanulmányaik végett itt tartózkodó vidékiek, s akik (származásuktól függetlenül) teljesen „egyenrangúak” lettek. Az uszodák szellemét a közös sikervágy határozta meg, amit az a tudat táplált, hogy a társadalmat uraló kapcsolatrendszerek, pártkötődések, alávetettségek helyett itt az eredmények egyértelmű teljesítményeken alapulnak. Másként fogalmazva: aki előbb érte el a falat, annak sem a származása, se a hatalomhoz fűződő viszonya nem számított, győzött. Ám a sikerhez az ötvenes években már nem volt elég – noha pótolhatatlan maradt – a velünk született tehetség. A szorgalom, az erőfeszítés, a munka és az akarat egyre fontosabb tényezővé vált. Az úszósportban ennyi elég volt, a vízilabda-játékban szükség volt még beilleszkedési szándékra, több-kevesebb alázaatra (miközben az önbizalom is fontos volt), együttműködési készségre és arra, amit az uszodában fifikának (találékonyáságnak) nevezetünk. Az ötvenes-hatvanas évek magyar társadalmá ettől erősen különböző (mondhatjuk: ezzel elmentéses) normák értékrendje szerint működött. Az uszodában szabadság uralkodott, de szigorú szabályok alapján. Feltétlen tisztelet övezte a sikereken alapuló Tekintélyt, amit eredmények támasztottak alá a versenyzők, játékosok és edzők szintjén egyaránt.

Edzőink között voltak foglalkozásuktól eltiltott ügyvédek, „horthysta” katonatisztek, köztük egy hadbíró és többen mások, akikről tudni lehetett, hogy nem tartoznak „ezek” kedvencei közé. Természetesen az edzők is gyarló emberek voltak, tévedtek, lehettek (aránylag ritkán) elfogultak. Az ötvenes évek elején felnőtt korosztály azt tapasztalta, hogy az érvényesülésnek mindössze két útja van: a beilleszkedés és a hatalom kijátszása. A párton keresztül jólét és siker kínálkozik, ha azonban ezt nem vállalod, ki kell használnod a képmutatást (Tartuffe ebben csak kisasinás, és sejtelve sincs a Kádár-kor aljasságáról) és a megtevesztés kanyargó ösvényeit. Mivel minden hazugság volt, amire a hatalom hivatkozott, nem volt más lehetőség: kellett a kiskapuk. (Itt megint idéznem kellene Illyés Gyula tökéletes korleíró versét, az *Egy mondatot...*)

Közismert, hogy a párt- és állami vezetők is jártak ezekben az uszodákba (a Csasziba kevesebben), de ahogy átöltöztek a vízbe menetelhez, elvesztették politikai rangjukat. Más világhoz tartoztak, s az uszoda népe ugyanúgy nem kereste velük az érintkezést, ahogy ők sem tudták, mit kezdjenek a tekintélyükre fittyet hányó fiúkkal és lányokkal. Akik az uszoda bejáratán áthaladva kiléptek a társadalom mindennapi rendjéből: ettől elszakadva összpontosítottak a győzelem elérésére. Annak tudatában is, hogy azt nem mindenki érheti el. A sportban szigorú fegyelemhez, a meleg vízben – a „brüglőben” – a majdnem korlátlan szabadsághoz szoktak.

Elbeszélésünk főszereplőjének úszóálmait gyorsan elvitte a dunai szél, csak az úzás élvezete maradt neki élete nagyobbik részére. Hamar átnyergelt a vízilabdára, aminek lett is annyi eredménye, hogy – amikor nagyon kellett – állást kapott a KISTEXT-ben, aminek részleteit, ötvenhathoz kötve már megírtam. Itt csak annyit, a csapattal beutazta Magyarországot. Többször jártak Egerben, ahol – helyi úszók jóvoltából – még kóstolgathatta a fölosztott püspöki szőlő híres

Medocját. (Hogy mennyire egy legenda s mennyire a valóságos bor emlékét őrzi, nem tudni. De az a Medoc eltűnt a történelem süllyesztőjében, sok mással együtt.) Néhány téli hónapban Szolnokra jártak edzőmeccsre, s utána vacsorát kaptak egy Tisza parti vendéglőben. Roston sült kecsagét. Aki sokat olvas talán már találkozott e finom húsú hal hírével, e sorok írója az óta sem látta egyetlen étlapon sem. Még kevésbé a Nagycsarnok halasainál. Valószínűleg, ha előfordul, átlagembernek megfizethetetlen. *Hosszú életem lehetővé tette, hogy méregdrága és világhírű szakácsok mesterművének számító halat is megízleljek, de a tiszai kecsagét egyik sem múlta felül. Ez azonban már más történet.*

E történetben szereplő fiúval azonos évben születettek közül (az uszodák világában) többen eljutottak az olimpiákra. Néhányan a legnagyobb sikert is elérték: aranyérmes bajnokok lettek. Ez mindenkire húzóerőt gyakorolt. De volt más is. Peterdi Pál edzésein a csinosnál csinosabb lányok kedvéért ácsorogtam, keresve a módját, milyen megszólításra állnának velem szóba. Nagyon el voltak telve önmagukkal – no, meg töménytelen csodálójukkal. Ők tették néhány évre divattá a hullahopp karika forгатását. Tudják mi lett e mutatvány talán legügyesebb (uszodai) művésznőjéből? Fül-orr-gégész főorvos. E vidám kép mellé oda tolakodik az öregember emlékezetében fiatal kori énjének egyik megrendítő híre: „belegéppuskázták őket a Dunába”.

A tragikus történetet hőse 1956 augusztusában még a lányok nyújtotta élményeiről mesélt, mialatt edzés után ballagtak a hatos villamos megállója felé, a Margit hídhöz. Joó Sanyival, egy vele egyidős, csak sokkal tehetségesebb vízilabdázóval majdnem baráti kapcsolatban volt. Tudta, csapata Pozsonyban fog szerepelni, ezért utazik oda. Azt viszont nem is sejtette, mit terveznek a londoni olimpián gyorsúszóként sikeres Szilárd Zolival (és két másik fiatalemberrel). Sanyi, aki addig is más körökben forgott, mint a gyárban nyolc órát robotoló fiú, augusztus végén eltűnt az életéből. A vízilabda csapat, amellyel Pozsonyba utazott, rendben hazajött, de senki nem tudta, illetve senki nem mondta (ha tudta sem), hová tűnt el Sanyi. Csak a forradalom alatt, amikor ő már szerencsésen átélte a Kossuth téri tömeggyilkosságot, jutottak el hozzá a tragédia (bizonyos) részletei. Sanyi augusztus 19-én fölszállt – három társával és ezernyi turistával – egy Pozsonyból induló sétahajóra, amely Wachau felé mutatta meg az érdeklődőknek a természeti szépségeket, a folyó változásait, s – minden szó nélkül – az osztrák partot, ami közel volt a Duna „másik” oldalához. (Az „egyik” Csehszlovák terület volt.) Az út végén a nehézkes, lapátkerekes hajó balra nagy ívben fordult, hogy visszavigye utasait az egykori koronázó városba (ahová a Habsburg királyok azért helyezték hosszabb időszakra a magyar országgyűlés színhelyét, mert közel van Bécshez.) A fordulónál az erős sodrású folyó igen keskeny, s a sétahajó közel került a kihaltnak látszó osztrák vízparthoz. A sok turista meglepetésére, egyszer csak négy fiatal férfi ugrott a lapátkerek mellől a Dunába. Eleinte aggódva azt nézték, ki tudnak-e keveredni a fölgyorsított kerék okozta örvényből. Örömmel látták, hogy ez mindegyiküknek sikerült, de nem egymás közelében jöttek föl a vízből. Am a csehszlovák állambiztonság

négyfős kíséző „naszádjá” észrevette őket, s mivel közelítettek Ausztriához, géppuskatűzet zúdított rájuk. Kevesen látták, de egyikük – Szilárd Zoltán gyorsúszóbajnok – osztrák partra vergődött. Annál többen nézték döbbenet, hogy a másik háromtól véres a víz. Egyiküket az állambiztonságiak a naszádra rángatták, kettőt magával sodort a víz. De csak egy holttestet találtak. Sanyit sokáig keresték. Harminc golyót kapott teste csak hetek múlva került elő, híre csak október körül jutott el az uszodai társaságokhoz. A fiú ekkor már saját tapasztalata alapján is tudta, „ezek” a hatalom megtartásáért mindenre képesek.

Mivel akkor még e sorok írója is fiatal volt, emlékezetében kitörölhetetlenül él egy szőke lány részletesen kirajzolódó képe, akivel soha egy szót sem váltott, de aki a feltűnő Eleganciát képviselte a többségében egyszerűen öltöző úszólányok között. Nehéz megmondani, ennek hatását mennyiben emelte két olimpiai bajnoki címének a fénye. Minden esetre megjelenése „esemény” volt. Ehhez képest ritkán járt uszodába, a szorgalmas, már akkor napi több kilométert ledaráló Nagyok között az utolsó lehetett, aki elégnek tartotta, ha éppen csak megfürdik, miközben az ötvenes medence partján egyre több fiú sündörög, mintha valami dolga lenne ott, noha csak a vízi tündér tág udvarába szeretnének tartozni. Utólag is örülök, hogy az ott lebzselők egyike lehettem. Mert szépsége hódolókat kívánt. Később két olimpiai bajnok vízilabdázó vette (természetesen) egymás után feleségül. Egyikük, állítólag grófnak született, és roppant elegáns volt a játékban, de a parton is. A másik társa lett a menekülésben, amikor nem jöttek haza Melbourne-ből, hanem az USA-ban telepedtek le. (Ott is haltak meg.) Viselte-e vajon feleségként két férje nevét is? Mert amíg Magyarországon élt, az uszodákban – illetve a versenysportban – nem használhatta azt a nevet, amit születésekor örökölt, noha édesapja is kétszeres olimpiai bajnok volt, de háborús bűnösnek nyilvánították, s amikor a velem egyidős lányát láthattam, már Argentínában élt. Helsinkiben Szőke Kató néven lepte meg a világot azzal, hogy száz gyorsan ő volt a legjobb. Nem tudhatom, ezt vagy őt magát csodáltam jobban és reménytelenebbül.

A kétezres évek tévénezője, aki talán látott már Európa-bajnoki úszóversenyeket, aligha tudja elképzelni milyen lehetett az 1958-ban a Margitszigeti Sportuszodában. Ahová egy új – gyakorló – medencét is építettek a kontinens bajnokainak, ami a rendezők egyetlen nagyobb befektetése volt – a nemzetközi szövetség erőteljes nyomására. Budapest még romokban hevert. Itthon és külföldön egyaránt fölmerült a kérdés: a forradalom véres leverése után itt rendezék-e – régebben elfogadott terv szerint – az úszó Európa-bajnokságot vagy más helyszínt kell találni? (Esetleg halasszák el?) Végül – talán a határozott szovjet sportdiplomácia nyomására – a magyar főváros mellett döntöttek, hiába hivatkoztak ellenzői az ENSZ „magyar vitájára” is. A belső karhatalomnak nem sokkal kisebb gondot okozott a sok „imperialista” befolyás alatt álló fiú- és lányversenyzők beengedése, megakadályozhatatlan kapcsolatba lépése a forradalom egyik-másik résztvevőjével. Ráadásul az „ellenséges” újságírók helyszíni

tudósításával is számolni kellett. Másfelől az esemény nagy segítség lehetett a Kádár-rendszer nemzetközi legitimációjához. De a lebonyolítás nagyon sokba kerül, a kormánynak meg nem volt – erre – pénze. (Kellott a hazai ellenséggel vívott harchoz.) Felemás megoldások születtek a legolcsóbb rendezés érdekében. Az ünnepélyes eseményeket a legszerényebbre tervezték, a rendezők és versenybírák egyenöltözetét – valamint a zenekarok és kilágítások költségét – elspórolták. (A versenybíráknak előírták, hogy saját fehér nadrágjukat és ingjüket viseljék. Egyiküknek-másikuknak végül nadrágot a MUSZ raktárából kölcsönöztek abban a reményben, hogy az se túl nagy, se túl kicsi nem lesz.) Mint annyi más ügyben, a párt ebben is óvatosan döntött: csináljuk meg, de a lehető legkisebb felhajtással és a legolcsóbban. Ezért a záró fogadást a két háború között világhírű Gellért Szállóban rendezték, amit azonban az ostrom okozta pusztulásból még nem állítottak teljesen helyre. Gyönyörű épület, de a szállodai rész még nem készült el, a fogadást csak a másik szárnyban lehetett megrendezni, ahol azonban csak a fürdő és az annak kiszolgálására szánt terek álltak rendelkezésre. Amelyeket eredetileg sem egy elegáns rendezvény számára tervezték, s nem is annak megfelelően állították a romokból helyre. A beépített márvánnyal együtt a fogadás helye úgy nézett ki, mint egy (korabeli) moszkvai zöldséges bolt, ahol nincs más, csak néhány fonnyadt krumpli, káposzta meg sok konzervdoboz. Maga a verseny is a lehető legegyszerűbben zajlott.

E sorok írójának nem mindennapi szerencséjére: sok önkéntessel. Államérdekre (ez volt indokként a formanyomtatványon) hivatkozva teljes fizetéssel „kikértek” őt is munkahelyéről, s ő persze boldogan vállalta, hogy zsákolás helyett (amiért alkalmazták) fordulóbíróként lopja a napot a Szigeten. Gyakorlatban persze kellett hozzá az Úszószövetség főtitkárának, a hajdani gyorsúszónak, Bárány Pista bácsinak a jóindulata. Noha ő több nyelven beszélt, a „meg tudsz más nyelven szólalni?” – kérdésére adott merészen túlzó választ nem ellenőrizte. A fiúnak sebtében el kellett végeznie egy (rövidített) versenybírói tanfolyamot. No meg kellett az államvédelem hozzájárulása, amit a foglalkozása: „munkás” bejegyzésre azonnal megkapott. Azaz kellett az is, hogy a sok tapasztalt versenybíró közül kevesen vállaljanak szerepet az EB-n. (Néhány év múlva a fiú már aligha kapja meg élete e váratlan lehetőségét.)

Így aztán ott sűrűsödött-foroghatott az úszók és műugrók (ritkábban a zártabb egységet alkotó vízilabdázók) körül. Újabb szerencséjére a fordulók a „nagymedence” műugrótorony felé eső végénél voltak (és vannak). Úszóversenyek alatt az ő rajtköve mögötti tribünrész a műugró lányok kedvelt napozóhelye lett. (Ha jól emlékszem, az úzás keveseket érdekelt, a nézőtér csak a vízilabdameccsre – főleg a hazai csapatéra – telt meg.) Ismeretlen okból főleg unatkozó skandináv lányokkal került beszélő kapcsolatba. Miért éppen a műugró lányokkal? Így adódott. De aztán egy úszólány kicsivel nagyobb szerepet kapott, ahogy arról még szó lesz. A lányok nagyokat röhögtek, miközben anyanyelvükön megvitatták, fogyatékosnak is alig nevezhető angol tudásával mit

mondhatott. Örültek, ha végre találtak egy fiatal férfit, aki – úgy, ahogy – válaszolni is tudott a kérdéseikre. Mentetegetőzéseként legfőljebb annyit, mások – önkéntes haverjai – őt kérték föl tolmácsolásra, mert végleg nem tudtak idegen nyelveken. Legfőljebb oroszul próbálkozhattak volna, de a szovjet sportvezetők egyáltalában nem lelkesedtek a versenyzőik és a magyarok közti beszélgetési kísérletekért. Ezért a versenyzők is szorongtak. Egy világért sem mondta volna valaki ki, de érzékelhető volt a magyar ellenszenv. A fiú legnagyobb sikere az volt, hogy egy a magyar ügyről valamit tudó norvég lánynak, aki menekültekkel is találkozott, megkísérelte elmagyarázni, mi és hogyan történt '56-ban.

Az EB alig különbözött a nagyobb hazai versenyektől. Legfőljebb abban, hogy a „Nagyokhoz” nehéz volt hozzáférni (a versenybírónak is), s bizony a legtöbb szám szovjet győzelmet hozott. Velük meg ő sem kereste a találkozást. A roppant kellemes hét végén a záró fogadásra is meghívták. Kellott egy rendes új nadrágot vennie, nyakkendőt kötött és vizsgázószakójában – szorongva – belépett a Gellért Szállóba. (Ünnepi öltönye még valamelyik ruhaboltban hiába kínálta magát.) Noha hősünk hírnevét éppen nem táncos lábainak köszönhette, egy szőke dán lány, akivel napozás közben úgy, ahogy szót értettek, fölkerlte táncolni. Talán a vízilabda válogatottak nem voltak ott, vagy a fiúk többsége nálánál is félszegebb volt, de hölgyválasznál a szőkeség őt nézte ki magának. Az est főszereplője mégsem ő, hanem egy fekete szemű, rövid barna hajú olasz lány lett, akivel odáig jutott, hogy majd egy évig leveleztek. Néhányszor hívta, látogasson el Velencébe, mert ott lakott, hogy újra találkozzanak. A lány talán nem is tudta, de itthon mindenki tisztában volt ennek akkori lehetetlenségével. Utoljára Garmisch Partenkirchenből kapott tőle egy képeslapot, ahol évfolyamtársaival sízett. Vajon az azon látható olasz fiúk közül melyik miatt ment oda? Mire egy évtizeddel később eljutott Velencébe, a lány már régen nyom nélkül eltűnt láthatáráról.

Az öregember többször leírta már, hogy minden elmúlik egyszer. Az olcsó ázsiai áru magával vitte a hazai textilipar vevőit. Ráadásul szinte mindent (a gyapottól a festékgig) „keményvalutáért” kellett venni hozzá, ezért gyorsan csökkent a korábban híres Kispesti Textilgyár márkanevének fontossága. A megszűnéshez vezető út kezdetén beolvasztották a Pamutnyomóipari Vállalatba, s ez a vízilabda szakosztály fölszámolásához vezetett. Szerencsére nagyjából ezzel egy időben, a Semmelweis Egyetem valamelyik vezetője szükségét látta, hogy hallgatóikból vízilabda csapatot hozzon létre. Nagy dolog volt az orvosira bekerülni, ezért érdemes volt az OSC-be átigazolni. Csakhogy a szabályok szerint új egyesületeknek alulról kellett az egységes bajnoki rendszerbe illeszkedniük. Fölmerült, vegyék át a KISTEXT megszűntetésre ítélt szakosztályát, akkor e kiscsapat jogosultságával középszinten léphetnek be a bajnoki rendszerbe. A „kispes-tiek” (a gyár is Lőrinc területén volt, a játékosok meg sokfelé laktak) örömmel vették a lehetőséget, hogy az Orvosi Egyetem neve alatt néhány vízilabdát próbált hallgatóval kiegészülve tovább játszhatnak. Mivel szinte azonnal megnyerték

a Téli Kupát, majd abban az évben a Budapest-bajnokságot, a következő idényben a csapat nemzetközi klasszisokkal erősödött, és bejutott az OB I.-be. Ezután már csak a Bajnokok Ligáját lehetett többször egymás után megnyerni. Lehangozó tény, hogy e sorok írója ebből a diadalútból már nem részesült. Életének új szakaszába a komolyabb edzések nem fértek bele, más lehetőségek foglalkoztatták, meg nem is volt világklasszis vízilabdázó. Sok jó buliból maradt ki, de e sorok írásakor mégis ő a világverő OSC legidősebb vízilabdázója.

Változatlanul az uszodából kerültek ki a barátai (vagy inkább: cimborái), de Mihelics professzor úr meghívta a Vigília Kör összejöveteleire. Hősünk előtte – összeszedve minden bátorságát – neki küldte el Telegdi Miklósról szóló írását, s ő nem a papírkosárba dobta, hanem elolvasta, s általa meghatározott részek átírása-átszerkesztése, valamint kiegészítése után közölhetőnek ítélte. (Közben már ez előtt megjelentette a *Vigiliában* egy könyvismertetését.) Szorongva lépte át a Belvárosi Kávéház küszöbét. Aggasztotta, van-e annyi pénze, hogy valamit rendeljen magának, amit mindenkitől elvártak. Az kevésbé nyomasztotta, hogy az irodalom olyan nagyjaival találkozik ott, mint Pilinszky János, akit aztán éppen úgy nem mert – szebbítve: nem volt alkalma – megszólítani, mint, amit később még jobban sajnált, Nemes Nagy Ágnes. Az ok azonban nem csupán benne rejlett, nagyon sokan ültek az asztalnál. Nagyon sok ismeretlen, akik közül néhány nevet legalább ismert, másokét nem. Természetesen ott ült az egész szerkesztőség, akik közül a professzor úron kívül Dorombly Károly és Possonyi László is a hóna alá nyúlt kézírataira vonatkozó tanácsaikkal.

Egy időre jóban lett a Víz fivérekkel, akik közül Péter, Vasadi Péter névvel híres költő lett. Legszorosabb és leghasznosabb barátját a műkritikus és műgyűjtő esztergomi tanár, Dévényi Iván személyében találta meg. Mintha megfordult volna e társaságban Kenedi János is, és biztosan Ungváry Rudi, mert nevük a belső karhatalom megfigyelőrendszerének ugyanazon a névjegyzékén szerepelt.

Akkoriban nem volt nagy különbség az árakban, a drága-olcsó fogalom nem igazán érvényesült. Vajon miért szorultak ki a két híres belvárosi helyről, először a Belvárosi Kávéházból, aztán a Kárpátia étterméből? Netán illetékesek avatkoztak közbe állambiztonsági okra hivatkozva? Az Építész Pince lett – több évig – rendszeres találkozósaik helyszíne. Kellemes hely volt, neki föl sem tűnt, hogy belépéskor mindenkinek fölírták a nevét. Talán itt ez kevésbé volt föltűnő, mint egy forgalmas kávéházban vagy étteremben. Még büszke is lehetne rá, hogy nevét a belügy egyik listáján Kondor Béláé fölött örökítették meg. Sokan voltak, sok érdekes beszélgetésnek volt föltanúja, nagy emberekkel került – fölületes – ismeretségbe. Öregemberként sajnálja ugyan, de nem emlékszik, miért maradt ki e körből. Az ÁVO nem piszkálta, senkivel össze nem veszett, csak elvesztett néhány érdekes kapcsolatot, talán azért, mert nem jutott rá ideje. Közben történt vele egy s más.

E sorok írója tisztán emlékszik, mintha tegnap történt volna: vasárnap volt, fiatal énjének nem kellett munkába mennie, sokáig aludhatott. Ebéd után is

lefeküdt olvasni, és ismét elaludt. Nagyon sokára – már sötét volt – váratlan csöngőhang riasztotta föl. A postás – nem a megszokott, hanem egy ismeretlen – táviratot hozott. Kinyitotta, elolvasta, s úgy érezte, a hullám fölemeli, magával ragadja, s noha most nem próbál fölúszni a tetejére, anélkül is ott van. Úszni ugyan elfelejtett hirtelen, mint ahogy a feje is olyan üressé vált, mint egy léggömb. A hullám hatalmas ereje tehetetlenül sodorta valahová az ismeretlenbe, az álmok határán túlra. Nagy sokára lecsúszott a hátáról, a lába földet ért. Ki kellett volna másznia a vízből, de feledhetetlenül – és megfogalmazhatatlanul – jó volt a hullámon lovagolni. Csakhogy az óceán vize csípte a szemét, s ez figyelmeztette, hogy több levegőre van szüksége, mert ha orra-szája megtelik a tengervízzel, ha elhagyja magát, vége mindennek. És nem tud elmenni Londonba. Életében először, amiről eddig még álmodozni is hiábavaló és reménytelen volt. Most csak egyetlen kérdés maradt kérdéses, kap-e útlevelet, kiengedik-e a kommunista paradicsom magyarországi változatából? Még egyszer elolvasta az utolsó mondatot: „a személyes találkozásig üdvözöl útítársad: Sándor József”. Addig teljes zűrzavar hatalmasodott el rajta, amíg be nem kapcsolhatta a rádiót, hogy meghallgassa a BBC magyar nyelvű esti híradását. És az ünnepélyesen megerősítette a táviratban olvasottakat: Sándor József és ő végzett első két helyen a BBC által (Shakespeare születésének négyszázadik évfordulója alkalmából magyar egyetemistáknak) kiírt esszépályázaton. Ők mehettek a Rádió vendégeként – két hétre – Londonba.

Hihetetlen. Az egész elképzelhetetlennek látszott. És kap-e útlevelet? Rudi bácsi néhány éve eljutott Nyugatra. Neki azonban nincsenek ott tehetős rokonai. Olyan távlat nyílt előtte, amivel soha nem számolhatott: eljut Angliába! Közelről láthatja Dover fehér szikláit!

Nos, ez utóbbi – ekkor – nem valósult meg. A brit követségen (ahol jelentkezniük kellett) a kedves, fiatal sajtóattasé repülőútról beszélt. Végül ez kissé bonyolódott, mert a Londonból megadott indulási napon a Bécsbe tartó repülőn nem volt szabad hely. Budapestről pedig 1964-ben még nem volt közvetlen járat Londonba. Tehát Bécsbe kellett először mennie, hogy ott szálljon föl a British Airways gépére. Oda vonattal mentek: mégpedig első osztályon! (Vissza is így jönnek majd.) Sem első osztályon, sem repülőn nem utazott még! Az elsővel nem volt gond, az csak jó volt. A repülőre azonban – hála naiv tájékozatlanságuknak – kalandosabb körülmények között jutottak föl. Mondani se kell, Bécsben sem jártak még. A fiatalabbak kedvéért: többféle útlevelet létezett, mindegyikben külön „ablak” engedélyezte – ha engedélyezték – az egyszeri ki- és belépést. A BBC ifjú vendégei „látogató” útlevelet kértek és kaptak, amire öt dollárnyi valutát vehettek az IBUSZ központi irodájában. (Csak ott. A „turista” útlevelelhez ötven – később száz – dollár megvételét engedélyezték.)

Az ötdollárnyi angol font nagy kincsnek látszott, s a fiúk a West Bahnhofon nem is váltották át osztrák schillingre, hanem gyalog vágtak neki a Mariahilfer Strassénak. Úgy tudták, a légitársaság busza – ahogy valamilyen filmben látták – majd megfelelő időpontban kiviszi őket a repülőtérré. Ehhez, csak be kell

mutatni a követségen kapott jegyüket. A filmet (vagy filmeket) úgy látszik figyelmetlenül nézték. A légitársaság irodájában – ahová hosszú, tévedésekkel teli gyalogúton – eljutottak, először nem is értették miről beszélnek, hisz a német és az angol nyelvet sem használták még soha máshol, mint nyelvórán, amiből jó lett volna valamivel több. Aztán megkapták a fölvilágosítást, honnan indul és mennyibe kerül a repülőtéri busz. British Airways feliratú – kívánatos – utazótáskát kaphattak volna, de az említett (rég elfelejtett) filmben arra sem figyeltek, hogy azért is fizetni kell. Leforrázva, kicsit kétségbeesve léptek ki az irodából, s azt sem tudták, merre induljanak. Célba vették a Stephans Dóm tornyát, s ha a fentieket nem is tudták, arra mindkettőjüknek – valamelyik ismerősük – fölhívták a figyelmét, hogy a Dómtól nem messze van egy bolt, ahol forintért lehet vásárolni. Egyikük orkán kabátra, másikuk – valami másra vágott. (Az orkán kabát Magyarországon nem volt megvehető.) Mielőtt ide bementek volna, s ott talán forintért annyi schillinget is kapnak, amennyiben a buszjegy került, a Dóm előtt összefutottak Sándor József egykori osztálytársával, aki érettségi után Bécsbe „disszidált”, s volt annyi pénze, hogy meghívja őket egy süteményre, és kedve, hogy elkísérje őket a repülőtéri buszhoz, és kifizesse a jegyüket. Így jutottak föl a repülőre, és végül szerencsésen megérkeztek Londonba.

De ez már másik történet.

